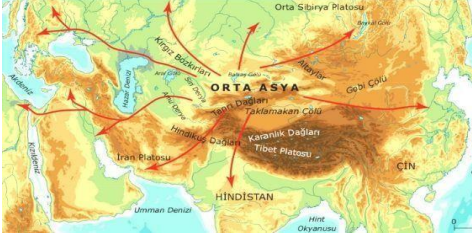

ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

- Türklerin **ilk yurdu Orta Asya**'dır. Orta Asya'da **karasal iklim** görülmektedir ve bitki örtüsü **bozkırdır**.
- İlk Türk Devletleri bu

coğrafyanın etkisi ile de **hayvancılık (koyun, sığır, at)** yapmışlar.

- **Atı evcilleştirmiş**, savaş aracı ve ticaret ürünü olarak kullanmışlardır.
- **Konar – göçer** bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. **Yaylak ve kışlak** arasında sürekli hareket halinde olduklarından **çadırda** yaşam sürdürmüşlerdir.
- Uçsuz bucaksız bozkırda her an saldırıya açık olarak yaşamaları sonucu **savaşçı özellikleri** ön plana çıkmıştır **NOT:** Orta Asya'da Türkler, konar – göçer yaşam tarzını benimsediklerinden dolayı Uygurlar dönemine kadar **mimari** alanda gelişme yaşanmamış, saray, tapınak vb. yapılar inşa edilmemiştir.

ASYA (BÜYÜK) HUN DEVLETİ (MÖ 220 – MS 216)

- Devletin bilinen ilk hükümdarı **Teoman**'dır.
- Devletin merkezi **Ötüken**'dir.
- Bu dönemde Çinliler, Hun akınlarını durdurmak ve kuzey sınırlarını güvence altına almak amacıyla **Çin Seddi**'ni inşa ettiler.
- Metehan çini yenmesine rağmen Çin'e yerleşmemiş kalabalık Çin nüfusu karşısında Türklerin asimile olmasını engellemek için.
- **Mete Han döneminde Hunlar en parlak** dönemidir.
- Metehan tüm **Türkleri bir bayrak altında toplamıştır**.

- **Islıklı oku** icat etti.
- Ülkeye **ikili yönetim sistemi** getirildi. Bu sistemde devletin **doğusunu kağan**, **batusını** ise hükümdara bağlı olan **"yabgu"** unvanı verilen hükümdar ailesinden biri yönetirdi.
- Mete Han, günümüzde birçok devlet tarafından örnek alınan **onluk ordu sistemini** kurdu.

NOT: Mete Han'ın tahta geçişi ve düzenli askeri ordu sistemini kurması **Türk Kara Kuvvetleri'nin** de kuruluşu sayılır. (M.Ö. 209) Hun Devleti'ne ait en önemli destan ise Mete Han'ı da anlattığı düşünülen **Oğuz Kağan Destanı**'dir.

KAVİMLER GÖÇÜ

Büyük Hun Devleti'nin parçalanmasından sonra Çin egemenliğine girmek istemeyen Hunlar batıya göç ederken, Hunların gelmesiyle bölgede tutunamayan kavimler, batıya doğru göç etmeye başladılar. Bu kavimler, önlerine çıkan diğer kavimlerin de bulundukları

yerleri bırakarak göç etmelerine neden oldular. Kavimlerin yıllarca süren bu yer değiştirme olayı **Kavimler Göçü** olarak adlandırıldı.

Kavimler Göçünün Sonuçları

- Roma İmparatorluğu doğu ve batı diye ikiye ayrıldı (395).
- Avrupa da **feodalite rejimi** ortaya çıktı.
- **İlk Çağ bitti, Orta Çağ başladı**.
- Avrupada, **Avrupa Hun Devleti** kurulmuştur.
- **Türk kültürü Avrupa'ya yayıldı**. (Temizlik anlayışı, pantolon-cekete giyme vb.)

- **Skolastik düşünce** yayılmıştır. (Skolastik düşünce belli bir fikre belli bir inanışa körü körüne bağlı olmaktır.)
- Avrupa'nın bugün ki milletleri meydana geldi.
- **Hristiyanlık** yayıldı.

KÖKTÜRKLER

- Tarihte “**TÜRK**” adını kullanan **ilk Türk Devleti**'dir.
- Başkent **Ötüken** şehri
- Kurucusu Bumin Kağan
- En parlak (güçlü) dönem **Mukan Kağan** Dönemi
- İpek Ticaret Yolu'na hâkim olmak için önce **İran (Sasani)** daha sonra **Bizans** ile iş birliği yapıldı.
- **İkili Sistem** uyguladılar
- Kendilerine has **Kök Türk Alfabesini** kullanmışlardır.
- Taht kavgaları ve Çin entrikaları nedeniyle 582 yılında ikiye ayrıldı. Bir süre sonra Doğu Köktürkler ve Batı Köktürkler Çin tarafından ortadan kaldırıldı.
- 50 yıl Çin esaretinde kaldılar

NOT: **Kürşat ve 40 yiğit** bağımsızlık için mücadele etti bağımsızlık ruhunu yeniden canlandırdı.

II. KÖK TÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (681 – 744)

- Orta Asya'da 50 yıl süren Çin hâkimiyetine son verilerek kurulmuştur.
- Kurucusu **İl-Teriş** unvanını alarak hükümdar olan **Kutluk Kağan**dır.
- Başkent **Ötüken**
- En parlak dönemi **Bilge Kağan** kardeşi Kül Tigin (ordu komutanı) ve Vezir Tonyukuk Dönemidir.
- Türk Tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı eserleri olan **Kök Türk Yazıtları (Orhun Kitabeleri)** ni oluşturdular. **Yolluğ Tigin** tarafından yazılan kitabeler, Orhun Nehri kıyısında, günümüz **Moğolistan** sınırında bulunur.

NOT: Bilge Kağan Yazıtında; “ Aç olanı doyurdum, çıplak olanı giydirdim, fakir olanı zengin yaptım, az olanı çoğalttım...” demiştir. Bu ifadeler, Kök Türklerde **sosyal devlet anlayışının** olduğunu göstermektedir.

- 744 tarihinde **Basmil, Karluk ve Uygurlar** tarafından yıkıldı.
- **Bozkurt ve Ergenekon Destanları** önemli edebi eserleridir

❖ ORHUN ABİDELERİ

- **Bilge Kağan, Vezir Tonyukuk ve Kültigin** adına yazılmıştır
- Bilge kağan ve Kül Tigin yazıtları **Yolluğ Tigin** tarafından yazılmış.
- İlk kez 1893'te Danimarkalı **Wilhelm Thomsen** çözmüştür.
- Abidelerde ilk tespit edilen kelime **Tengri(Tanrı)** olmuştur.

- **Türk Adının geçtiği ilk yazılı eserdir**
- İlk yazılı Türk edebiyatı örneğidir.
- Sosyal devlet anlayışını yansıtır.
- Halkın hükümdara, hükümdarında halka karşı sorunlu olduğunu **belirtir**.

UYGURLAR (744-840)

- Kurucusu **Kutluk Bilge Kül Kadir Han**
- Başkent **Karabalasagun**
- **Maniheizm (Işık) Dinini** seçmişlerdir. Mani Dininde **et yemek, avlanmak ve savaşmak** yasak olduğu için Uygurlar zamanla **Türklük özelliklerini ve savaşçı kabiliyetlerini** kaybederek Çinlileşmişlerdir.
- Yerleşik yaşama geçen ilk Türk Devletidir. (Mâni dininin etkisi)

- **Tarım** ile uğraşmış; **saray, tapınak** gibi mimari yapılar inşa etmişlerdir. (mani dininin etkisi)
- **Matbaayı ve kâğıdı** kullanan ilk Türk Devletidir.
- İlk tapınaklar ve kütüphaneler kurmuşlardır.
- Sanat gelişmiş. Türklerde **ilk minyatür resim ve çinçilik** örneklerini vermişler.
- Türk tarihinde **İlk kitapları basmışlar.**
- **Posta teşkilatı ve vergi sistemi** kurmuşlardır.
- Kendilerine has **Uygur Alfabesini** kullanmışlardır.
- Göç ve Türeyiş Destanları önemli edebi eserleridir.
- Yenisey Yazıtları Uygurlara aittir.

NOT: Uygur Türkleri günümüzde Çin sınırındaki Doğu Türkistan'da yaşamakta.

İpek Yolu

Çin'den başlayıp Orta Asya'dan devam edip Anadolu ve Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya kadar uzanan ticaret yoludur.

İpek yoluna sahip olmak için hem Türk devletleri kendi aralarında hem de Çin ile mücadele etmişlerdir.

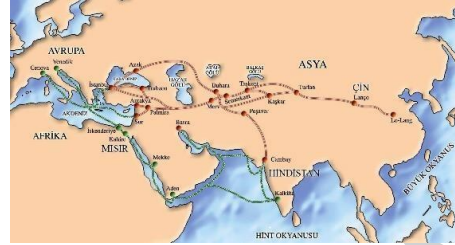
İLK TÜRK DEVLETLERİ KÜLTÜR UYGARLIK

- Türklerin ana yurdu **Orta Asya**'dır.
- Türkler **göçebe** hayat sürmüş **konargöçer** yaşamışlardır. Bu nedenle hayvancılık geçim kaynaklarıdır.
- Tarımla çok az uğraşmışlardır.

Türkler **ordu millet** anlayışına sahiptir bu nedenle ülke savunmasında herkes görevlidir. Bu nedenle Türklerde askerlik özel bir meslek değildir.

Türklerde Devlet Yönetimi

- Devletin başında **han, hakan, kağan** unvanlı yöneticiler bulunur.

- Hükümdarlık yetkisi **kut** inancına göre verilir.
- **Kut:** Gök Tanrının Hükümdara verdiği inanan yeryüzünü yönetme, hükümdarlık gücü, yetkisi.
- Kut'un, kan yolu ile hükümdarın erkek çocuklarının hepsine geçtiğine inanıldığı için, hükümdarın ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgalarının yaşanmasına sebep olmuştur.
- **Kurultay (Kengeş):** İlk Türk Devletlerinde **Kağan** başkanlığında toplanan, danışma meclisi.
- Kurultaya, **Hatunda** katılırdı. Bu da İlk Türk devletlerinde kadının ülke yönetiminde söz sahibi olduğunu göstermektedir.
- **Tigin:** şehzade

Dini inanış

- **Gök Tengri (Tanrı) İnancı:** Tek tanrı inancına dayalı, en eski Türk inanışı.
- **Yuğ : Cenaze Töreni**
- **Balbal:** İnsan şeklinde taştan yontulan mezar taşı.
- **Kurgan :** eski türk devletlerinde yapılan oda şeklindeki mezar.
- **Ahret inancı:** ölümden sonra yeni bir yaşamın olacağına inanma
- **Tamu:** cehennem
- **Uçmağ:** cennet
- **Şaman, kam , baksı :** din adamı

Sosyal hayat

İlk Türk devletlerinde yazılı olmayan hukuk kurallarına **töre** denir.

Töreye **kağan** dâhil herkes uymak zorundadır.

Toplumu Oluşturan Yapı

